

Zdeněk Kühn, Michal Bobek, Radim Polčák (eds.): Judikatura a právní argumentace

Auditorium, Praha, 2006, 234 stran.

Ondřej Moravec*

Nakladatelství Auditorium vydalo v polovině roku 2006 první komplexní česky psanou publikaci zabývající se funkcí judikatury v českém právním prostředí a způsobům práce s ní. Autorsky se na této práci podílelo celkem sedm odborníků z různých pracovišť. Vůdčí trio Zdeněk Kühn, Michal Bobek a Radim Polčák je přitom na přebalu označeno jako editoři, takže je otázkou, zda se jedná skutečně o ucelenou monografii na předem dané téma, nebo zda před sebou máme sborník samostatných, byť tematicky souvisejících, statí.

Systematicky je práce rozčleněna na čtyři části. První je označena jako obecná a teoretická. Zdeněk Kühn se v ní zabývá komparací působení judikatury v kontinentálním systému práva s koncepcí angloamerickou (část o precedentu v systémech common law zpracoval Marc Gillis). Kühn zřetelně navazuje na svou bohatou publikační činnost především na poli nových koncepcí pramenů práva a normativního působení judikatury. Tak jako v předešlých pracích se hlásí k pravidlům práce s judikaturou v kontinentálních právních systémech definovaných R. Alexym (tj. 1. povinnost soudu použít precedent, pokud je řešena ob-

dobná otázka a 2. povinnost odůvodnit, proč soud tuto otázku řeší odchylně). Výsledkem komparace je závěr o nezpochybnitelné normativní funkci judikatury, a to i v kontinentálních právních systémech.

Druhá část je označena jako „Dílčí studie pro jednotlivé země a nadnárodní systémy“. Ve skutečnosti je čtenář konfrontován se způsoby působení rozhodovací praxe soudních institucí různých druhů v českém právu. První kapitola (Z. Kühn) se zabývá obecnými aspekty působení judikatury v českém právu. Je zde víceméně rozveden závěr o nesporném normativním působení judikatury v českém právním prostředí, téma je však dále strukturováno. Autor poukazuje např. na rozhodnutí Ústavního soudu označující postup obecného soudu, který se v rámci odůvodnění nevyvíjí se závěry učiněné v publikované judikatuře, za jurisdikční libovůli¹ a obdobný názor Nejvyššího soudu, dle něhož je oslabena přesvědčivost odůvodnění tehdy, pomine-li soud judikaturu, na níž je účastníkem řízení upozorněn. Takový postup nepřijatelně oslabuje předvídatelnost soudního rozhodování a nelze jej tolerovat² (strana 41). Kühn si dále všimá, že

* JUDr. Ondřej Moravec, Autor je externím doktorandem na katedře ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a advokátním koncipientem Advokátní kanceláře Hartmann, Jelínek, Fráňa a partneři v Hradci Králové.

¹ Sb.n.u. sv. 16, s. 203, náleží sp. zn. III. ÚS 470/97.

² Usnesení NS ze dne 27.4.2006, sp.zn. 29 0do 551/2006, www.judikatura.cz.

judikatura netvoří homogenní masu a že každé rozhodnutí je nadáno schopností normativního působení různou měrou. Některé faktory jsou nesporné (místo soudní instance v hierarchii soudů, obsazení soudu – senát nebo plénum, příp. stáří precedentu), jiné vyvolávají pochyby. Za nejspornější považují otázku relevance způsobu publikace rozhodnutí (oficiální sbírka či privátní iniciativa). Něco jiného je stav faktický (tj. zda soudce spíše sáhne po oficiální sbírce soudních rozhodnutí než do odborného časopisu) zjistitelný a popsitelný metodami sociologickými a něco jiného stav žádoucí vyžadovaný normativně. V posléze uvedeném smyslu bych se spíše přikláněl k závěru, že není normativně relevantní, zda rozhodnutí bylo příslušnými orgány schváleno jako žádoucí k publikaci v oficiální sbírce soudních rozhodnutí.³

Autorem dalších kapitol druhé části je Michal Bobek, který se věnuje působení rozhodovací praxe mezinárodních a nadnárodních orgánů soudního typu v českém právu (ESD, ESLP a WTO). Nejzávažnější je otázka judikatury Evropského soudního dvora (bez judikatury ESD není komunitárního práva – s. 72), kterou autor označuje za závaznou a ESD za tvůrce práva se vším všudy (s. 77). Naproti tomu judikatura Evropského soudu pro lidská práva působí ve formě autoritativní výklad Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, kdy soud je oprávněn zaujmout odlišný názor, pokud bude jeho stanovisko rádně odůvodněno. Jak v případě ESD tak ESLP se však vnučuje otázka, zda je po českém soudci možné požadovat, aby se o vlastní iniciativě seznamoval s judikaturou těchto institucí, obzvláště, pokud není dosažitelná v českém jazyce. V rovině faktické tak dosupá význam vyvolané právní pomoci je stran advokátů. Michal Bobek považuje absenci českých překladů palčivější v případech judikatury ESD, a to i z toho důvodu, že Evropský soud pro lidská práva důsledně řeší spory mezi jednotlivcem a státem, takže ve vztazích horizontálních je její působení snad omezeno. Takový závěr je však poněkud diskutabilní. Například v případě kolize svobody projevu a ochrany osobnostních práv rozhodnutí ESLP, že uložení povinnosti stěžovateli vyplatit odškodné (či zadostiučnění v českých poměrech) dotčené osobě představuje porušení svobody projevu chráněné čl. 10 Úmluvy, samo o sobě znamená imperativ českému obecnému soudu, aby se ve sporu na ochranu osobnosti, který sám rozhoduje, obdobného porušení vyvaroval.

Na výše uvedené otázky plynule navazuje třetí část publikace věnující se praktickým aspektům práce s judikaturou – Používání judikatury v procesu autoritativní aplikace práva. Zde se Zdeněk Kühn zabývá problematikou nízké úrovně citační kultury v České republice, která není jen na újmu elementární štábní kultury podání či rozhodnutí, ale také ztěžuje doktrinární kritiku soudní praxe a v některých případech

nese i své nežádoucí důsledky v praktické rovině zejména v podobě snížení přesvědčivosti soudního rozhodnutí v krajním případě ústící až v nepřezkoumatelnost samotného rozhodnutí. Další kapitola se zabývá problémem ještě tíživějším, a sice otázkou publikace soudních rozhodnutí. Tu autor považuje za nedostatečnou, obzvláště v kontextu jednoduchosti technického řešení umožňující publikaci judikatury v elektronické podobě. Autor vyslovuje názor o zákazu argumentace nepublikovanou judikaturou. Obzvláště znepokojivý je však závěr o protiústavnosti současného stavu, kdy státní zástupce má v trestním řízení, na rozdíl od obhájce, přístup evidenci judikatury, která nebyla publikována, což je v rozporu s principem rovnosti zbraní (s. 137).

S možnou námitkou nebezpečí informačního zahlcení, kterou může být argumentováno proti širší publikaci judikatury, se vypořádává Radim Polčák v další kapitole věnované právním informačním systémům pro práci s judikaturou. Čtenář je unikátním způsobem seznámen s praktickým způsobem práce s dnes dostupnými právními systémy, včetně vyhledávačů ESLP (HUDOC) a ESD. Domnívám se, že je významným úkolem právní informatiky předejít nebezpečí informačního zahlcení a že tato námitka by neměla odrážet tlak na efektivnější publikaci co neširšího okruhu soudních rozhodnutí.

Poněkud odlišně je koncipována čtvrtá část publikace. Ta je věnována specifickým působení judikatury v jednotlivých právních odvětvích. Je judikována odborníky z vrcholných soudních institucí. Na rozdíl od kompaktních úvodních tří částí se jedná spíše o mozaiku prokazující názorovou pestrost ve vztahu k předloženým otázkám. Liší se i metodou zpracování. Milan Pokorný (občanskoprávní část) poukazuje na široký záběr občanského práva a možnou kontinuitu s předlistopadovou judikaturou. Miloš Tomsa (obchodní právo) se soustředí na řešení některých sporných otázek, se kterými se obchodní kolegium Nejvyššího soudu muselo vypořádat. Karel Hasch (trestní právo) nabízí zcela odlišný pohled na řešení otázek, na něž hledá celá publikace odpověď, když některá navrhovaná řešení jsou zcela protichůdná vůči koncepci, kterou zaujali editoři publikace. Vyšší soudy, v čele se soudem nejvyšším jsou vykresleny jako instituce vykonávající i funkci pedagogickou a výchovnou ve vztahu k nižším soudům tím, že analýzou a evidencí vlastní judikatury osvětlují nižším soudům pravý a správný význam zákonného textu. Živelnou publikaci bez editační a evidenční práce považuje Hasch za vyloučenou (s. 188). Pavel Molek si ve vztahu ke správnímu právu (jeho příspěvek naopak zapadá beze zbytku a svým způsobem zpracování mezi ostatními příspěvky jasně vyniká) všimá nejen působení judikatury Nejvyššího správního soudu (jde o profesní působení autora) ve vztahu ke krajským soudům a správním orgánům, ale

³ Obdobný názor srov. ŠMÍČEK, V.: Ústavní stížnost, 3. vydání, Linde, Praha, 2006, s. 314.

těž a především se věnuje působení externích zdrojů (Ústavní soud, ESLP) na činnost Nejvyššího správního soudu. V závěrečné kapitole pak M. Gillis shrnuje otázku precedenční závaznosti nálezů Ústavního soudu. Cenné je především, že tak činí dynamicky a ve vývoji, když poukazuje na zprvu opatrné formulace ústí ve striktní konstatování závaznosti erga omnes a všímá si i postupného tlaku na obecnou justici, aby lépe slyšela na ochranu ústavně garantovaných práv již v nalézacím řízení.

Oklikou se vracíme k v úvodu položené otázce, zda se jedná o ucelenou monografii, či sborník. Jednotná koncepce je zachována v prvních třech částech, čtvrtá je zcela odlišná. Nutno říci, že spíše než o roztříštěnost se jedná o pestrost, práce jako celek netrpí. Naopak kontrast ve zpracování jednotlivých kapitol závěrečné části dokonce podtrhuje myšlenky prezentované v částech úvodních. Vnucuje se především otázka, zda způsob zpracování částí, jejichž autoři jsou představitelé Nejvyššího soudu, nesvědčí o obecném sebepojetí Nejvyššího soudu v systému aplikace práva, když jeho funkce jsou vymezeny zcela jednostranně – tj. Nejvyšší soud jako dárce a sjednotitel žádoucích názorů pro každodenní praxi nižších soudů a jen velmi vlažný vztah k působení judikatury jiných soudů (nálezy Ústavního soudu působí silou přesvědčivosti, příp. efektivity, tj. strachu z kasačního nálezu, rozhodnutí ESLP nejsou relevantní vůbec a Nejvyšší správní soud je ignorován zcela). Právě editační činnost Nejvyššího soudu

a působení takzvaných sjednocujících stanovisek, tedy výkladů bez případu, byly opakovaně kritizovány především Zdeňkem Kühnem.⁴

Zapadnout by neměl ani apel, byť nevyslovený, na akademickou sféru, jejímž úkolem by měla být i systematická práce s judikaturou, její třídění a systemizace, tedy de facto vytváření onoho servisu pro soudce, kterému by měla usnadňovat každodenní rozhodovací činnost. Otevřená akademická diskuse by mohla a měla doplnit (nebo snad i nahradit) uzavřený systém gremiálních porad třídící zrno (použitelná a doporučená rozhodnutí) od plev (zahrnující rozhodnutí vyslovené chybná, ale též odvážná, přinejmenším diskutabilní). Široká publikace soudních rozhodnutí je základem předpokladem.

Autoři předkládají čtenáři v českých podmínkách ojedinělý pohled na judikaturu ve všech dimenzích. Setkáme se s názory teoretické povahy (bez nichž to nelze), řešením právních otázek (působení judikatury ESLP, ESD a zcela unikátní WTO), příspěvkem ze sféry právní metodologie a štábní kultury (citace a publikace judikatury), obohatí praktické dovednosti (právní informační systémy a metody efektivního vyhledávání v nich) a poskytne obrázek o panující realitě v prostředí vrcholných soudních institucí. Jako taková je publikace optimálním doplňkem učebnic teorie práva pro studenty (problematizuje výčtovou podobu pramenů práva v ČR) i vítaným pomocníkem praktickým právníkům (advokátům i soudcům).

⁴ Srov. KÜHN, Z.: Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. C. H. Beck, Praha, 2005, s. 136.